

Lasten ja perheiden hyvinvointivaltio – lapsi- ja perhepolitiikan kehitys Suomessa

Esa Iivonen

Lapsen ja nuoren hyvä tulevaisuus -
seminaari 3.10.2023

MANNERHEIMIN
LASTENSUOJELULIITTO

LAPSET ENSIN

Suomi hyvinvoinnin menestystarinana - Entä tulevaisuudessa?

- Suomen matkaa hyvinvointivaltioksi pidetään menestystarinana. Hyvinvointivaltion kehitys on keskeinen osa suomalaisen yhteiskunnan modernisaatioprosessia.
- Matka ei kuitenkaan ole ollut helppo eikä suoraviivainen. Suomen kehitys kohti hyvinvointivaltiota lähti liikkeelle muihin Pohjoismaihin verrattuna myöhään ja takamatkalta.
- Hyvinvointivaltiosta voidaan puhua Suomessa varsinaisesti vasta 1970-luvulta eteenpäin.
- Hyvinvointivaltion jatkuvuus ei ole itsestään selvää. Hyvinvointivaltion säilyminen edellyttää sitä puolustavia arvoja ja rakenteita, kuten lainsäädäntöä.

Lapsuus ja perhe ovat aikaan ja paikkaan sidottuja instituutiota

- Lapsuus, perhe ja vanhemmuus ovat aikaan, paikkaan ja kulttuuriin sidottuja instituutiota.
- Niitä koskevat muutokset eivät tapahdu irrallaan yhteiskunnallisesta ja historiallisesta kehityksestä ja yhteydestä.
- Samalla on hyvä muistaa, monet lapsuuteen, vanhemmuuteen ja perheeseen liittyvät ilmiöt ja yhteiskunnalliset tehtävät ovat pohjimmiltaan varsin pysyviä.
- Valtion rooli yhteiskunnassa vaikuttaa olennaisella tavalla lasten ja perheiden elämään.

Hyvinvointivaltiossa valtion rooli merkittävä 1/3

- Perheen ohella tärkeimmät lasten kasvuympäristöt (varhaiskasvatus ja koulu) ovat julkisia palveluja. Perhepoliittisilla tulonsiirroilla turvataan lapsiperheiden toimeentuloa.
- Tasa-arvoisen lapsuuden turvaamisessa hyvinvointivaltio on keskeisessä roolissa. Hyvinvointivaltiossa julkisen vallan rooli lasten hyvinvoinnin takaamisessa on keskeinen.
- Marginaalisen hyvinvointipolitiikan ns. yövärtijavaltiossa lasten hyvinvointi jää perheen, lähiyhteisön ja markkinamekanismin varaan. Tällöin lasten keskinäinen eriarvoisuus muodostuu suureksi.

Hyvinvointivaltiossa valtion rooli merkittävä 2/3

- Hyvinvointivaltiossa valtion rooli on vahva ihmisten hyvinvoinnin ja hyvän elämän edellytysten turvaamisessa.
- Hyvinvointivaltiossa sosiaali- ja koulutuspolitiikka ovat keskeistä julkisen vallan tehtäväalueita ja niiden osuus julkisen talouden budjetista on huomattava.
- Hyvinvointivaltiossa valtio turvaa lainsäädännöllä yksilöiden taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet.
- Hyvinvointivaltio luo taloudellista ja sosiaalista turvallisuutta ihmisille tarjoten turvaa sosiaalisten riskien varalta.

Hyvinvointivaltiossa valtion rooli merkittävä 3/3

- Hyvinvointivaltiossa on lainsäädäntöön perustuvat koko väestön kattavat riskiperustaiset sosiaaliturvajärjestelmät, jotka vastaavat lapsuuteen, huoltajan menetykseen, työttömyyteen, sairauteen, työkyvyttömyyteen, työtapaturmiin ja vanhuuteen liittyviin riskeihin.
- Hyvinvointivaltiossa on laaja julkisen vallan tarjoama palvelu- ja etuusjärjestelmä, joka rahoitetaan kokonaan tai huomattavilta osin verovaroin tai veronluonteisin maksuin.
- Maksuttomat tai voimakkaasti subventoidut koulutus- ja sote-palvelut

Hyvinvointivaltiokehitystä muovanneita tekijöitä

Hyvinvointivaltion kehitys osana yhteiskunnan kehitystä 1/5

- Siirtyminen maatalousyhteiskunnasta teollisuusyhteiskuntaan, kaupungistuminen, Suomessa muutos tapahtui myöhään
- Elinkeinorakenteen muutos ja palkkatyöhön siirtyminen loivat sekä tarpeen että edellytykset hyvinvointivaltion muodostumiselle Vuonna 1920 maataloudesta sai toimeentulonsa 70 %, teollisuudesta 10 prosenttia ja palveluista 5 % väestöstä; sata vuotta myöhemmin: 4 %, 21 % ja 74 %
- Työväenliikkeen synty ja demokratian laajentuminen

Hyvinvointivaltion kehitys osana yhteiskunnan kehitystä 2/5

- Uudet poliittiset voimat SDP ja maalaisliitto, punamultayhteistyö
- Kulttuuriset ja ideologiset tekijät ja niiden muutokset, kuten eettiset arvot ja moraaliperiaatteet
- Moralistiset näkökohdat ohjasivat vahvasti sosiaalipolitiikkaa aina 1960-luvulle saakka, tämä näkyi myös perhepolitiikassa
- Lapsuuden käsittäminen itseisarvona
- Lapsikuolleisuuden aleneminen
- Järjestöjen, kuten MLL (1920-) ja Väestöliitto (1941-), merkitys

Hyvinvointivaltion kehitys osana yhteiskunnan kehitystä 3/5

- Ulkoiset kriisit hyvinvointivaltion muovaajana, sisällisota 1918, toinen maailmansota 1939-1944/1945, sotaorvot ja sotalapset
- Syntyvyyden nousu, toisen maailman sodan jälkeiset suuret ikäluokat (1946-49 syntyi vuosittain yli 100 000 lasta)
- Hyvinvointipoliittisten innovaatioiden siirtyminen maasta toiseen, mm. Beveridge-suunnitelma 1942, pohjoismaiset esimerkit, erityisesti Ruotsin
- Syntyvyyden lasku, väestöpoliittinen keskustelu (1930- ja 1970-luvulla sekä jälleen 2010-luvulta eteenpäin), vuonna 2022 syntyi 44 951 lasta, kun vielä vuonna 2010 syntyi 60 980 lasta

Hyvinvointivaltion kehitys osana yhteiskunnan kehitystä 4/5

- Sukupuolten roolien muutokset, naisten palkkatyö
- Hoivan ja kasvatuksen ammattilaistuminen
- Tiedon ja tieteen merkitys on huomattava hyvinvointivaltion kehittämisessä
- Talouspolitiikan suhde hyvinvointipolitiikkaan, Suomi painottanut viennin hintakilpailukykyä, keynesiläinen talouspolitiikka ollut monia muita maita vaatimattomampaa
- Sosiaalipolitiikan näkeminen talouskasvun mahdollistajana, Pekka Kuusen teos 60-luvun sosiaalipolitiikka (1961)
- Talouskasvu, elintason nousu

Hyvinvointivaltion kehitys osana yhteiskunnan kehitystä 5/5

- Talouskriisit ja hidas talouskasvu, esim. 1990-luvun alun lama
- Poliittiset siirtymät ja poliittisten voimasuhteiden muutokset
- Maahanmuuton lisääntyminen 1990-luvun alusta, yhteiskunnan monikulttuurisuus ja perheiden monimuotoistuminen
- Väestön ikääntyminen ja ikärakenteen muutos, lasten ja lapsiperheiden määrän ja osuuden lasku väestöstä, lasten osuus väestöstä 1948: 33,7 %, 1958: 35,6 %, 1968: 31,1 %, 1978: 25,7 %, 1988: 22,9 %, 1998: 22,3 %, 2008: 20,5 %, 2018: 19,2 %, 2022: 18,4 %

**Hyvinvointivaltion
kehitysvaiheita ja
virstanpylväitä**

Hyvinvointivaltion kehitysvaiheita ja virstanpylväitä 1/5

- Köyhäinhoidon kausi
- Työväenkysymyksen kausi
- Köyhäinhoitolaki (1922)
- Oppivelvollisuus (1921), kouluterveydenhuolto, maksuton kouluruokailu (1943)
- Huoltolainsäädännön uudistaminen, mm. lastensuojelulaki (1936)
- Väestöpoliittinen keskustelu 1930-luvulla

Hyvinvointivaltion kehitysvaiheita ja virstanpylväitä 2/5

- Perhepoliittisten tulonsiirtojen luominen: äitiysavustus, lapsilisät (1948)
- Palvelujärjestelmän rakentaminen, neuvolat ja kodinhoitajat, sairaalat
- Institutionaalisen hyvinvointivaltion rakennuskausi 1960-1980-luvuilla
- Asumistuki vähävaraisille lapsiperheille 1962 ja 1972
- Sosiaalivakuutuksen kehittäminen, äitiysraha osana sairausvakuutuslakia 1964, yhdeksän viikon äitiyspäiväraha-kaus
- Perhe-eläkkeet 1969
- Tulopoliittisten kokonaisratkaisujen (vuodesta 1968 eteenpäin) yhteydessä myös perhepoliittisia päätöksiä, kuten perhevapaiden pidentämisiä

Hyvinvointivaltion kehitysvaiheita ja virstanpylväitä 3/5

- Peruskoulu-uudistus 1972-1977
- Sosiaalihuollon periaatekomitea 1971
- Kasvatusneuvolalaki 1971
- Kansanterveyslaki 1972
- Päivähoitolaki 1973
- Isyyslaki ja laki lapsen elatuksesta 1975
- Äitiysvapaan pidentäminen, isille mahdollisuus isyysvapaaseen
- Lapsenhuoltolaki, sosiaalihuoltolaki, lastensuojelulaki 1983

Hyvinvointivaltion kehitysvaiheita ja virstanpylväitä 4/5

- Kotihoidon tuki (1985) ja päivähoito-oikeuden laajentuminen
- Vammais- ja mielenterveyslainsäädännön uudistukset (1977, 1988, 1991)
- YK:n lapsen oikeuksien sopimus (1989) Suomessa voimaan 1991
- 1990-luvun lama ja leikkaukset, laman lapset, laman myötä kriittinen suhtautuminen hyvinvointivaltion kustannuksiin lisääntyi
- Maahanmuuton lisääntyminen 1990-luvun alusta lähtien
- Perusoikeusuudistus 1995, TSS-oikeudet perustuslakiin
- Suomen Euroopan neuvostoon (1989) ja Euroopan unioniin (1995)
- Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta perusopetuslakiin (2004)

Hyvinvointivaltion kehitysvaiheita ja virstanpylväitä 5/5

- Julkisen talouden heikko kehitys 2008 finanssikriisistä lähtien
- Konsensuksen rapautuminen, tupo-kauden päättymisen
- Syntyvyyden aleneminen, syntyvyys 2020-luvulla ennätysmatalalla tasolla
- Koronakriisin 2020-22 ja Venäjän hyökkäyssodan (2022-) vaikutukset
- Perhevapaauudistus (2021)
- Oppivelvollisuuden laajentaminen (2022)
- Sote-uudistus, hyvinvointialueet, hyvinvointialueiden rahoitusongelmat
- Leikkaukset sosiaaliturvaan (hallitusohjelma 2023)

**Lasten ja perheiden
hyvinvointivaltion suunta?**

Lasten ja perheiden hyvinvointivaltion tulevaisuus?

- Syntyvyyden lasku ja väestön ikääntyminen pienentävät lasten ja lapsiperheiden osuutta väestössä sekä siirtävät politiikan painopistettä
- Pitkään jatkunut hidas talouskasvu, työikäisen väestön määrän väheneminen sekä väestön ikääntymiseen liittyvien menojen kasvu kaventavat hyvinvointivaltion rahoitusnäkymiä
- Uhkana tempoileva ja pirstaleinen lapsi- ja perhepolitiikka, pyrkimys vastata yksinkertaisilla ratkaisuille monimutkaisiin ns. ilkeisiin ongelmiin
- Miten lasten ja perheiden hyvinvointivaltiolle käy?

Esimerkkinä hallitusohjelma (2023) ja sosiaaliturvan leikkaukset

- Hallitusohjelmaan sisältyvät sosiaaliturvan leikkaukset vaikuttavat merkittävästi pienituloisiin lapsiperheisiin. Esimerkiksi asumistuen ja työttömyysturvan taso laskee huomattavasti.
- Lapsilisään on tulossa pieniä kohdennettuja korotuksia, mutta korotukset kompensoivat vain pieneltä osin tai ei laisinkaan sosiaaliturvaan kaavailtuja leikkauksia.
- Leikkausten kasautuvat ja risteävät vaikutukset?

Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvaaminen

- Julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen (Suomen perustuslaki 22 §).
- Valtiolla ja muulla julkisella vallalla (kunnat, hyvinvointialueet ja muut julkista valtaa käyttävät tahot) on velvoite kunnioittaa, suojata ja toteuttaa ihmisoikeuksia ja perusoikeuksia.
- Taloudellisilla, sosiaalisilla ja sivistyksellisillä perus- ja ihmisoikeuksilla (TSS-oikeudet) turvataan esimerkiksi oikeutta sosiaaliturvaan, sosiaali- ja terveyspalveluihin ja koulutukseen.

Taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset perus- ja ihmisoikeudet ja niiden heikennyskielto 1/2

- Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten perus- ja ihmisoikeuksien yksi oikeusvaikutus on heikennyskieltovaikutus. Sillä suojataan oikeuden toteuttamisessa jo saavutettua tasoa.
- Julkisen talouden rahoitusvaikeudet voivat olla johonkin rajaan asti peruste poiketa heikennyskiellosta, mutta tällöin tulee muistaa, että perus- tai ihmisoikeussäännös on velvoittava prioriteettilinjaus.
- Julkisen talouden sopeutustoimet tulee tehdä ensisijaisesti muilla tavoin kuin heikentämällä perus- tai ihmisoikeussäännösten suojaamien oikeuksien toteutumista.

Taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset perus- ja ihmisoikeudet ja niiden heikennyskielto 2/2

- On selvitettävä muut vaihtoehdot sopeuttaa julkista taloutta.
- Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta on ongelmallista, jos heikennykset johtavat eriarvoisuuden kasvuun yhteiskunnassa.
- Perustuslakivaliokunta on todennut, että lapsiperheiden asemaan vaikuttavat uudistukset eivät saa johtaa tilanteeseen, jossa eri uudistusten yhteisvaikutukset muodostuvat perheille kohtuuttomiksi.

YK:n lapsen oikeuksien komitea lasten hyvinvointioikeuksien heikentämisestä

- YK:n lapsen oikeuksien komitea on lapsibudjetointia koskevassa yleiskommentissaan nro 19 todennut, että lapsen oikeuksien sopimuksen 4 artiklassa valtioille on asetettu velvollisuus toteuttaa lasten taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet mahdollisimman täysimääräisesti.
- Sopimusvaltion ei pitäisi ryhtyä lasten oikeuksien nykyisen toteutumistason heikentymiseen.
- Talouskriisien aikana heikentäviä toimia voidaan harkita ainoastaan silloin, kun kaikki muut vaihtoehdot on arvioitu ja on varmistettu, että vaikutukset kohdistuvat viimeisenä lapsiin ja erityisesti haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin.

YK:n lapsen oikeuksien komitean suosituksia Suomelle 2023

- YK:n lapsen oikeuksien komitea on viimeisimmissä päätelmissään Suomen valtiolle (2.6.2023) suositellut, että Suomi välttää sosiaaliturvaetuuksien leikkauksia, jotka vaikuttavat köyhyyden ja syrjäytymisen vaarassa oleviin lapsiin sekä tehostaa edelleen politiikkaansa, jolla pyritään varmistamaan riittävä elintaso kaikille lapsille.

Lasten ja perheiden hyvinvointivaltion turvaaminen 1/2

- Ymmärretään päätöksenteossa lapsuuden merkitys ainutlaatuisena ja palauttamattomana kehitysvaiheena ihmisen elämässä.
- Pidetään huolta hyvinvointivaltion kyvystä vastata lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ajankohtaisiin haasteisiin. Tässä tarvitaan sekä koko lapsi- ja lapsiperheväestön kattavaa hyvinvointipolitiikkaa että kohdennettuja toimia.
- Lapsi- ja perhepolitiikan johdonmukaisuus ja pitkäjänteisyys, kansallisen lapsistrategian (2021) tavoitteen mukaisesti
- Pidetään kiinni universaalista lasten, nuorten ja perheiden palvelu- ja etuusjärjestelmästä sekä vahvistetaan samalla yhdenvertaisuuden edistämistä ja eriarvoisuuden torjuntaa.

Lasten ja perheiden hyvinvointivaltion turvaaminen 2/2

- Huolehditaan sekä lasten ja perheiden palveluista että perheiden toimeentulon tukemisesta.
- Varmistetaan, että vanhemmat ja perheet saavat riittävää apua lasten kasvatukseen ja kehityksen tukemiseen.
- Varmistetaan tietoon perustuva päätöksenteko, jossa hyödynnetään myös lapsilta, nuorilta ja heidän vanhemmiltaan kerättyä tietoa.
- Toimiva hyvinvointivaltio luo luottamusta, toivoa ja uskoa tulevaisuuteen. Lasten, nuorten ja perheiden on voitava luottaa siihen, että hyvinvointivaltio vastaa vaikuttavalla tavalla sosiaalisiin riskeihin ja hyvinvoinnin uusiin haasteisiin.

Kiitos mielenkiinnosta!

www.mll.fi